

УДК 37:001.891

БОНДАР Тамара Іванівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, докторант кафедри педагогіки вищої школи і освітнього менеджменту, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: tamara_bondar@yahoo.net

ОСВІТНІЙ ПРОСТІР У НАУКОВОМУ ДОРОБКУ Н. В. КАСЯРУМ Й О. П. САВЧЕНКО

У статті сформульовано ключові особливості поняття «освітній простір», виокремлено проблеми організації вітчизняного освітнього простору та схарактеризовано вплив інтеграційних процесів на освітній простір України. До аналізу залучено наукові погляди кандидата педагогічних наук, доцента Н. В. Касярум і доктора педагогічних наук, професора О. П. Савченко.

Ключові слова: освітній простір, якість освіти, інтеграція, педагог, неперервне навчання, гуманізм.

Постановка проблеми. Процес оновлення сучасної вітчизняної системи освіти передбачає постійний пошук способів організації освітнього простору. Перед вищою школою постає таке завдання, як формування потреби особистості в знаннях і компетенціях, які б задовольняли потреби майбутнього суспільства. У контексті перетворень актуальним є звернення до досвіду науковців Н. В. Касярум й О. П. Савченко, які присвятили все життя педагогічній діяльності та піднесенню національної освіти на якісно новий рівень – освіти, ґрунтованої на ідеях гуманістичного розвитку. Досліджуючи феномен «простір», Н. В. Касярум зважає на значущість просторових характеристик буття для людини, оскільки в просторі відбувається особистісне й професійне життя людей, їхня праця, навчання;

простір витлумачений як умова та результат діяльності суб'єкта, її продукт; проблеми життєвого світу людини змушують переосмислити сучасну освітню парадигму, зосередитися на тих просторах, які є похідними суб'єкта діяльності – людини [1, с. 107]. З огляду на значущість названих характеристик простору актуальним є переосмислення похідних діяльності досвідчених фахівців у викладі доктора педагогічних наук, професора О. П. Савченко й кандидата педагогічних наук, доцента Н. В. Касярум.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивчення феномену освітнього простору постає предметом численних наукових розвідок видатних філософів (Аристотель, П. Бурдье, Г. Лейбниц), соціологів (М. Вебер, Е. Дюркгейм, Т. Парсонс), психологів і педагогів, які розробляли проблеми формування тенденцій гуманізації та оновлення освітньої системи (Т. І. Левченко), психологічні проблеми становлення системи управління навчальними закладами (Л. Карамушка, Н. Коломінський), психолого-педагогічної експертизи педагогічних інновацій (Л. Даниленко, Ю. Швалб), компонентно-структурного аналізу феномену «освітній простір (А. Цимбалару). Вагомий внесок у вивчення поняття «освітній простір» і впливу процесів інтеграції на вітчизняний освітній простір зробили Н. В. Касярум й О. П. Савченко

Мета статті – на підставі аналізу наукового доробку Н. В. Касярум й О. П. Савченко виокремити ключові особливості поняття «освітній простір», окреслити проблеми організації вітчизняного освітнього простору, схарактеризувати вплив інтеграційних процесів на вітчизняний освітній простір.

Виклад основного матеріалу дослідження. У наукових розвідках Н. В. Касярум особливе місце посідає вивчення освітнього простору. У статті «Освітній простір як характеристика сучасної системи освіти» (2008 р.) зауважено, що сутнісна семантика терміна є невизначеною. Проте активізація вживання терміна в педагогіці вмотивована його особливими характеристиками: спрямованістю на зміни траєкторії руху – від свободи вибору особистості до зміни етапів освітнього процесу. Це положення перекликається з думкою А. Цимбалару про те, що поява поняття «освітній простір» у педагогічній науці зумовлена пошуком педагогічних методологій для оптимізації навчального процесу й забезпечення прогностичності результатів освітньої діяльності учнів на початку 90 років ХХ ст. У педагогічних працях цей термін ототожнений із поняттям «освітнє середовище» [2].

У зазначений період формувалася європейський простір вищої освіти (European Higher Education Area, або ЕНЕА). На думку Н. В. Касярум, термін «освітній простір» стосується не лише тієї частки системи освіти, яка надає освітні послуги після завершення загальноосвітньої школи, а й власне школи, навіть системи дошкільного виховання. Виокремлено рівні утвердження освітнього простору: державний, позиційний або регіональний, рівень освітніх послуг навчального закладу та особистісний рівень. Акцентовано на тому, що ефективність здобуття освіти учнем, студентом суттєвою мірою залежить від особистості провідника знань – учителя, викладача – та від зацікавленості педагогів у реальних навчальних досягненнях учнів [3].

Дослідження освітнього простору було продовжене в статті «Освітній простір: становлення поняття» (2013 р.). Для систематизації досліджень феномену «простір» Н. В. Касярум проаналізувала низку робіт видатних науковців Є. Бондаревської, П. Бурдье, Б. Верлена, В. Гінеціанського, Е. Дюркгейма, Б. Ельконіна, І. Канта, Р. Квеско, Е. Мещерякової, В. Серикова, П. Сорокіна, Дж. Тернера, І. Фрумїна, М. Хайдеггера, Т. Франчук, що вможливило виокремлення тенденцій наукових розвідок: аналіз педагогічних явищ у межах єдиного освітнього простору (ОП); вивчення окремих підпросторів: дидактичного, виховного, особистісного; аналіз окремих аспектів ОП (полікультурний освітній простір, культурно-освітній простір, освітній простір як специфічна комунікативна система). На цьому етапі дослідниця не говорить про невизначеність сутності поняття, а, навпаки, обґрунтовує утворення терміна «освітній простір» за аналогією до економічного й інформаційного простору. У праці зосереджено увагу на пришвидшенні інтеграційних процесів як основного чинника, що зумовлює тенденцію до позначення сутності процесів розвитку як формування певного простору. Освітній простір містить характеристику взаємодії суб'єктів суспільної діяльності (соціальних інститутів) у межах певних територій: освітньої установи, міста, регіону, країни, а також у межах групи країн, що мають спільні

історичні, культурні, освітні традиції (європейський освітній простір, освітній простір держав СНГ), і навіть у глобальному масштабі – світовий освітній простір. ОП відображає певні зміни в поглядах науковців стосовно проблеми впливу суспільства на умови розвитку особистості, взаємодії суспільства та особистості.

Н. В. Касярум зазначає, що під освітнім простором варто розуміти просторово-часове поле функціонування й розвитку системи освіти як відкритої та активної соціальної сфери, де діє ідеологія формування особистості з огляду на умови зовнішнього середовища (природно-кліматичні, демографічні, екологічні, соціально-економічні, політичні), потреби соціальних замовників (і власне особи), реалізовані освітні послуги установами освіти й організаціями, що володіють освітнім, виховним і розвивальним потенціалом. Освітній простір суспільства є формою соціальної єдності людей, що виникає внаслідок їхньої спільної освітньої діяльності. Цілі такої діяльності вмотивовані потребами суб'єктів освіти. Призначення освітнього простору полягає у створенні необхідних умов для передання в суспільстві досвіду від покоління до покоління, що забезпечують такі чинники, як належна інфраструктура, інформаційне забезпечення, соціальні умови.

Виокремлено сучасні тенденції розвитку світового освітнього простору: перехід від елітарної вищої освіти до високоякісної освіти для всіх; поглиблення міждержавної співпраці в освіті; збільшення в змісті освіти гуманітарного складника; поширення інновацій за збереження національних традицій країн; обмін студентами та викладачами. Важливим для осмислення є поняття особистісного освітнього простору, що слугує мірилом суспільного розвитку: «Сукупний освітній потенціал суспільства визначається за конкретними освітніми здобутками особистості» [4, с. 109].

Вивчаючи інтеграційні процеси та їхній вплив на формування освітнього простору України, О. П. Савченко звернула увагу на те, що інтеграція до європейського та світового освітнього простору зумовлює необхідність розв'язання низки складних проблем, зокрема підвищення якості освіти, налагодження моніторингу ефективності діяльності освітньої системи на національному рівні; децентралізації управління освітою через розширення державно-громадського партнерства в соціальній сфері; структурної перебудови освітньої системи для забезпечення безперервного характеру освіти; формування готовності вчителів і навчальних закладів до інноваційної діяльності; розвитку ринку освітніх послуг; розширення міжнародної співпраці. Дослідниця акцентує на тому, що організація спеціальних програм для іноземних студентів – це найпростіший рівень інтернаціоналізації. Вищий рівень інтеграції передбачає систематичне проведення спільних наукових досліджень і суспільну діяльність вищих навчальних закладів, характеризуючи потужність центру академічної освіти.

З'ясовано, що стимулом змін у вищій освіті є стрімке зростання потоку інформації, яке вимагає оновлення методів навчання й власне системи освіти. Постійна модернізація професійних знань можлива в разі неперервного, «пожиттєвого» навчання [5, с. 173]. Набуває актуальності проблема оновлення методів навчання в контексті безперервної освіти – навчання пошуку й аналізу необхідної інформації, навчання процесу отримання знань.

Ключову роль у підвищенні ефективності освітнього простору, на думку О. П. Савченко, відіграє формування вчителя-європейця, який може працювати в різних педагогічних системах, незалежно від рівня їхньої традиційності чи інноваційності. Важливість постаті педагога для забезпечення якості освіти як пріоритету в розвитку суспільства підтверджена в роботі «Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі». У розвідці наголошено, що суспільство потребує «творчих вчителів, які вміють працювати з людьми, з колективом, глибоко розуміють і знають свою роль у суспільстві, вміють використовувати набуті знання, вміння та навички на практиці, тобто професійно компетентні» [6].

Питання якості освіти схарактеризоване крізь призму перспективи розвитку педагогічної освіти в Україні. Якість освіти набуває особливого сенсу, виконуючи функцію показника результативності глобальних інновацій. О. П. Савченко вважає, що поняття якості освіти охоплює ступінь задоволення особистістю результатами освіти, кількість можливих різнорівневих освітніх пропозицій у регіоні та країні, професіоналізм професорсько-

викладацького складу. Якість освіти передбачає не тільки змістову частину вищої освіти, але й її структурні та організаційні характеристики.

Пропагуючи гуманістичні цінності, О. П. Савченко доводить, що основні тенденції і принципи сучасного українського освітнього простору не суперечать моделі глобального освітнього простору. Навпаки, процес інтеграції сприяє оновленню вітчизняного освітнього простору завдяки посиленню гуманістичного потенціалу, розширенню можливостей засвоєння культурного досвіду людини. Н. Мирончук вважає за доцільне зробити покликання на дослідження О. П. Савченко, де схарактеризовано гуманістичний аспект вищої педагогічної освіти України [7, с. 180]. У процесі структурування та оновлення змісту педагогічного знання необхідно забезпечити особистісно-гуманітарну спрямованість дисциплін, які вивчають у вищій школі; системне бачення професійно-педагогічної діяльності; діагностику студентських досягнень в освітньому процесі та їхнього професійного становлення як майбутніх педагогів; формування активної позиції і творчого стилю діяльності студентів; розвиток інформаційної, рефлексивної, логічної та комунікативної культури [8, с. 222-223]. Водночас О. П. Савченко висловлює застереження щодо негативних явищ, породжених процесами інтеграції до єдиного європейського й світового освітнього простору. Перша проблема пов'язана з можливістю втрати національних традицій у прагненні забезпечити конкурентоспроможність ВНЗ. Друга проблема, на думку дослідниці, полягає в перетворенні університету в бізнес-установу, яка працює за законами ринку в прагненні «економізації», підмінюючи поняття ефективності [9, с. 175].

Нині навколо освіти, особливо вищої, групуються ключові питання глобалізації, тому створення ефективного освітнього простору в Україні повинно бути одним із важливих національних пріоритетів і повною мірою відображати напрями розвитку держави. Посутньою умовою інтеграції вищої школи України у світовий освітній простір має стати збереження національного досвіду, традицій, зміцнення й розвиток її беззаперечних переваг, до яких передусім належить науковість освіти, її фундаментальність та енциклопедичність. Необхідно знайти оптимальні варіанти послідовної інтеграції вищої школи України у світову систему вищої освіти, зберегти все цінне, що має українська вища школа, водночас провести, зважаючи на міжнародний досвід, запотребовані часом зміни, які дають змогу забезпечити перспективи розвитку України в новому столітті [10, с. 278].

Висновки. Аналіз праць Н. В. Касярум сприяє усвідомленню сутності поняття «освітній простір», виокремленню чинників, що зумовлюють формування просторів, визначенню рівнів функціонування освітнього простору та його характеристики, з'ясування тенденцій розвитку світового освітнього простору. Для ефективного інтеграції України у світовий освітній простір, згідно з думкою О. П. Савченко, необхідно досягти високої якості освіти, запровадити систематичний моніторинг якості освіти й навчальних досягнень учнів, студентів, децентралізувати управління освітою, формувати професійно компетентних педагогів, здатних долати нові виклики. Освітній простір суспільства є формою соціальної єдності людей, що виникає внаслідок спільної освітньої діяльності, тому цілком можливо провадити освітню діяльність на засадах гуманізму, людиноцентризму, рівності та справедливості. У такий спосіб можна створити міцне підґрунтя для розвитку успішних майбутніх поколінь.

Список використаної літератури

1. Касярум Н. В. Освітній простір: становлення поняття / Н. В. Касярум // Витоки педагогічної майстерності. – 2013. – Вип. 12. – С. 107-113.
2. Цимбалару А. Д. Компонентно-структурний аналіз поняття [Електронний ресурс] / А. Д. Цимбалару ; Ін-т педагогіки АПН України. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Pedagogica/23997.doc.htm.
3. Касярум Н. В. Освітній простір як характеристика сучасної системи освіти [Електронний ресурс] / Н. В. Касярум // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2008. – Вип. 1. – Режим доступу : http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_2/.
4. Касярум Н. В. Освітній простір: становлення поняття / Н. В. Касярум // Витоки педагогічної майстерності. – 2013. – Вип. 12. – С. 107-113.

5. Савченко О. П. Теорія і практика розвитку вищої педагогічної освіти України в умовах інтеграційних процесів (кінець ХХ – початок ХХІ століття) : дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / О. П. Савченко ; Черкаський нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. – Черкаси, 2013. – 500 с.
6. Савченко О. П. Компетентнісний підхід у сучасній вищій школі [Електронний ресурс] / О. П. Савченко // Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку : Е-журнал. – 2010. – Вип. 3. – С. 16-23. – Режим доступу : http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16/.
7. Мирончук Н. М. Гуманізація навчання і виховання як стратегічний напрямок діяльності вищої школи / Н. М. Мирончук // Нові технології навчання : зб. наук. пр. – Вінниця-Київ, 2014. – Вип. 83. – С. 178–182.
8. Савченко О. П. Вища педагогічна освіта України: актуальність інтеграційних процесів / О. П. Савченко // Гуманізація навчально-виховного процесу : зб. наук. праць / [за заг. ред. проф. В. І. Сипченка]. – Слов'янськ : СДПУ, 2012. – Спецвип. 10. – С. 217-224.
9. Савченко О. П. Розвиток вищої освіти у зарубіжних країнах: концептуальні засади / О. П. Савченко // Наукова скарбниця Донеччини. – 2012. – № 3 (12). – С. 110–113.
10. Савченко О. П. Проблеми і перспективи міжнародної інтеграції вищої освіти [Електронний ресурс] / О. П. Савченко // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного ун-ту. – 2012. – Ч. 3. – С. 273-278. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2012_3_40.

References

1. Kasiarum, N. V. (2013). Education area: Reference term development. *The origins of pedagogical skills, 12,107-113* (in Ukr.)
2. Tsymbalary, A. D (2007). Components and structural analysis of the reference term «education area». Retrieved from http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Pedagogica/23997.doc.htm (in Ukr.)
3. Kasiarum, N. V. (2008). Education area as a feature of the modern educational system. *Teaching science: history, theory, practice and trends, 1*. Retrieved from: http://intellect-invest.org.ua/ukr/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_arhiv_pn_n1_2008_st_2/
4. Kasiarum, N. V. (2013). Education area: Reference term development. *The origins of pedagogical skills, 12,107-113* (in Ukr.)
5. Savchenko, O. P. (2013). Theory and practice of the higher education development in Ukraine influenced by integration (the end of the 20th –the beginning of the 21st century) [manuscript], *Thesis for the Doctor of Science degree in Pedagogy 13.00.01* (in Ukr.)
6. Savchenko, O. P. (2010). Competency approach in modern universities. *Teaching science: history, theory, practice and trends, 3*. Retrieved from http://www.intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-magazine_pedagogical_science_vypuski_n3_2010_st_16/ (in Ukr.)
7. Myronchuk, N. M. (2014). Humanistic approach to education as a university strategy. *New learning technologies, 83*. Vinnytsia –Kyiv (in Ukr.)
8. Savchenko, O. P. (2012). Higher pedagogical education in Ukraine: actuality of integration processes. In V. I. Sypchenko (Ed.). *Humanization of educational process, 10, 217–224* (in Ukr.)
9. Savchenko, O. P. (2012). Higher education development in foreign countries: conceptual framework *Naukova skarbnytsia Donechyny (Scientific treasury of Donetsk), 3(12), 110–113* (in Ukr.)
10. Savchenko, O. P. (2012). Problems and perspectives for the higher education intergration. *Proceedings of Uman State Pedagogical University, 3, 273-278*. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/znpudpu_2012_3_40 (in Ukr.)

BONDAR Tamara,

Ph.D. in Pedagogy, Assistant Professor, doctoral candidate,
Department of Higher Education Pedagogy and Education Management,
Bohdan Khmelnytsky Cherkasy National University
e-mail: tamara_bondar@yahoo.com

EDUCATION AREA AS STUDIED BY N. V. KASIARUM AND O. P. SAVCHENKO

Abstract. *Introduction. The national education system is constantly searching for efficient ways to organize its education area. In this context we refer to the experience of N. V. Kasiarum, Ph.D., Assistant Professor and O. P. Savchenko, Doctor of Sciences in Pedagogy, Professor, both highly qualified scholars who devoted their lives to teaching and raising national education to high quality standards, based on humanistic ideas.*

The purpose is to analyze N. V. Kasiarum's and O. P. Savchenko's works to highlight key features of the 'education area' concept and to identify how integration impacts education area in Ukraine.

Results. N. V. Kasiarum extensively researches the reference term 'education area'. In the article Education area as a feature of the modern system of education, (2008) she noted that the term semantics is still uncertain. However, the term is referred to its focus on changing trajectory as its main feature. This statement seems to be proved by A. Tsymbalar who argues that the 'education area' concept in pedagogy

appeared in search for teaching methodologies to optimize learning and ensure outcomes. In pedagogy the term 'education area' equals 'learning environment'.

N. V. Kasiarum claims that 'education area' refers to the system that comprises the nursery school through universities. Education area can be established at state, positional or regional level, institution and personal level. Integration is considered the main factor that forms certain areas. Education area is an open and vibrant social sector with its philosophy, mission, environment, social needs, and educational services. It's a social unity of people that strive for cooperation and are motivated by the education needs. The main goal of education area is to create the necessary conditions the transfer experience from generation to generation.

Studying integration and its impact on the education in Ukraine, O. P. Savchenko points out that integration into the European and world education area requires to overcome a number of challenges, including raising quality standards, introducing monitoring of educational system effectiveness at the national level; decentralization of education through the partnerships in the social sector; preparing teachers and schools for innovations; developing the education market; and expanding the international cooperation. The researcher emphasizes that the organization of special programs for international students is the easiest level of internationalization. The high level of integration involves systematic international research activities among public higher education institutions.

It was found out that a teacher is a key factor in improving education area. O. P. Savchenko argues that highly qualified teachers can work in different educational systems, regardless of their features. Teachers ensure quality education and regard it a priority in the development of any society. Today's society is in need for creative teachers who know how to work with students, who are well aware of their role in society, who are able to apply their knowledge and skills, who have professional competencies.

Conclusion. Thus, the 'education area' concept, factors that cause the formation of areas, their functioning and features were identified. It was proved that Ukraine needs to raise education quality to be integrated in the world education area.

*Одержано редакцією 12.05.2016
Прийнято до публікації 28.05.2016*